

специальные деяния по отношению к более общему, ответственность за которую предусмотрена статьями УК 2001 г. (напр., ст. 154 «Спекуляция», ст.155⁶ «Незаконная торговая деятельность» и др.).

Характерной чертой Особенной части является снижение для большинства преступлений наказания в виде лишения свободы и введение в санкции наказаний, альтернативных лишению свободы. Существенно снижены наказания за хозяйственные, военные, неосторожные преступления. Наказание в виде лишения свободы на срок до 15 лет сохранено за преступления, посягающие на жизнь человека, а также за корыстно-насильственные преступления.

Новый УК реализовал много прогрессивных идей, пополнился массой новелл, избавился от архаизмов, но содержит терминологические недостатки (напр., ч.4 ст. 407 и ст. 429), дискуссионность многих положений, несогласованность с КоАП, вторжение УК в сферу, охраняемую другими отраслями права (ч.1 ст. 149; ст. 188), что свидетельствует о необходимости его доработки. Однако хочется надеяться, что введение в действие УК 2001 г. в целом улучшит ситуацию в обществе, создаст условия для нормального осуществления правосудия и развития Украины на пути к правовому государству.

Література

1. Уголовный кодекс: от 5 апреля 2001 г. Комментарий отдельных положений / Сост.: Н.И. Мельник, Н.Л. Хавронюк. – К.: А.С.К., 2001.
2. Коржанський М.Й. Нариси кримінального права. – К., 1999.
3. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. – К.: Юринком, 1998.
4. Тацій В., Сташис В. Новий Кримінальний кодекс // Право України. – 2001., №7. – С.3-9.

О. Омельчук,

старший викладач кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького інституту
регіонального управління та права

ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ КОНТРАБАНДИ ВІД ЗНАРЯДЬ ВЧИНЕННЯ ДАНОГО ЗЛОЧИНУ

Предмет злочину необхідно відрізнити від знарядь і засобів вчинення злочину, які злочинець безпосередньо використовує в процесі досягнення суспільно небезпечного результату. Знаряддя і засоби злочину полегшують його вчинення, є способом його реалізації. Іноді знаряддя, засіб одного злочину може перетворитися на предмет другого і навпаки [6, с. 190]. За своїми фізичними властивостями одна й та ж матеріальна річ може бути предметом або знаряддям вчинення злочину. Так, автомобіль може бути предметом злочину при контрабанді, яка здійснена з обманним використанням митних та інших документів, але може виступати і як засіб вчинення даного злочину (засіб приховування та переміщення через кордон певних предметів). Наприклад, 06.03.96 р. близько 17 год. 00 хв. громадянин М., прямуючи до Республіки Польща у своєму автомобілі марки "Москвич ІЖ-2715", прибув на Рава-Руську митницю. Попередньо громадянин М. підготував у конструктивній порожнині дверей автомобіля тайник, куди заховав з метою незаконного переміщення через кордон п'ять ікон [1]. У даному випадку маємо приклад, де автомобіль використовувався як знаряддя для вчинення злочину (засіб приховування та переміщення через кордон) з використанням спеціально обладнаного тайника для незаконного переміщення товару.

З цього приводу Є. А. Фролов вказує, що основне розмежування між ними повинно проводитися за характером використання речей та інших матеріальних предметів в процесі вчинення злочину, якщо це використання має "активний" характер, якщо предмет використовується у якості інструмента впливу на об'єкт, як би подовжує або підсилює руки людини, то перед нами знаряддя і засоби вчинення злочину. Навпаки, якщо річ відіграє "пасивну" роль, якщо над нею вчиняється дія, вона так чи інакше "терпить" вплив (знищується, вилучається, змінюється тощо), то ця річ повинна бути визнана предметом злочину [9, с. 225].

Знаряддя і засоби вчинення злочину, на відміну від предмета, не пов'язані з тими суспільними відносинами, на котрі було здійснено посягання. Предмет злочину в більшій своїй частині повертається потерпілому, знаряддя і засоби вчинення злочину підлягають конфіскації в дохід держави [5, с. 76].

У таких випадках необхідно керуватися Постановою Пленуму Верховного Суду України від 26.02.99 № 2 у п. 19 якої сказано, що норма КК, яка передбачає відповідальність за контрабанду, на відміну від статей 115, 116 Митного кодексу (далі МК) України, не передбачає конфіскації предметів зі спеціально виготовленими тайниками, використаними для приховування таких предметів при переміщенні через митний кордон. У разі вчинення контрабанди зазначені предмети можуть бути конфісковані на підставі ст. 81 Кримінально-процесуального кодексу (далі - КПК) України за умови визнання їх речовими доказами [4, п. 19].

Відповідно до п.1 ч.1 ст.81 КПК України знаряддя злочину, що належать обвинуваченому, конфіскуються [2, п.1 ч.1 ст.81]. Але на практиці виникають певні труднощі щодо правильного визначення, які ж саме предмети чи засоби були використані як знаряддя злочину. Прикладом цього може бути ухвала судової колегії в кримінальних справах Закарпатського обласного суду стосовно громадянина П., засудженого за замах на контрабанду до трьох років позбавлення волі та незаконне носіння, зберігання, вогнепальної зброї до одного року позбавлення волі. На підставі норми Загальної частини КК України про призначення покарання при вчиненні кількох злочинів із застосуванням статті, що передбачала умовне засудження остаточно йому призначено три роки позбавлення волі умовно з іспитовим строком два роки. Постановлено конфіскувати в дохід держави як знаряддя злочину належний П. автомобіль марки "Fiat".

П. визнаний винним у тому, що з метою незаконного переміщення через державний кордон України приховав від митного контролю револьвер – спочатку в кишені, пізніше – у моторному відділі належного йому автомобіля, а в салоні останнього – 2-3 патрони, які зберігав і носив без відповідного дозволу.

За протестом заступника Голови Верховного Суду України вирок змінено з таких підстав. Вина П. у замаху на контрабандне перевезення через кордон України револьвера і боєприпасів до нього за викладених у вирокі обставин повністю доведена. Злочинні дії підсудного кваліфіковано правильно. Разом з тим, суд без достатніх підстав прийняв рішення про конфіскацію автомобіля як знаряддя вчиненого П. злочину. У даному випадку суд визнав, що П., маючи намір перемістити зброю і боєприпаси через кордон України, заховав револьвер у кишеню, і лише потім – у моторний відділ автомобіля. При цьому, як видно з матеріалів справи (і це визнав суд), засуджений ніяких спеціально обладнаних тайників у автомобілі не робив, а поклав у нього зброю під час догляду. Таким чином, П. використовував належний йому автомобіль як транспортний засіб, а не з метою вчинення злочину. За таких обставин рішення суду про конфіскацію належного П. автомобіля як знаряддя злочину є помилковим, тому судова колегія виключила його з вироку [8, с. 60].

Із вищенаведеного прикладу можна зробити висновок, що автомобіль, який належить засудженому, може бути конфіскований на підставі п. 1 ст. 81 КПК України лише у разі умисного використання його самим засудженим або його співучасниками як знаряддя злочину для досягнення злочинного результату. Тобто в даному випадку автомобіль був би знаряддям злочину, коли П. для переміщення зброї і боєприпасів через державний кордон України використав би спеціально зроблений у ньому для цього тайник.

Відповідне роз'яснення щодо предметів та знарядь контрабанди міститься в ухвалі Конституційного Суду України з конституційних подань і звернень від 27 травня 1999 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 78, пунктів 1, 5 статті 81 КПК України та статті 70 КК України [7]. Згідно з даним роз'ясненням, Верховний Суд України однозначно тлумачить і застосовує щодо контрабанди термін "знаряддя злочину", що вживається у пункті 1 ст. 81 КПК України як такий, що ним охоплюються всі предмети контрабанди, і на підставі статті 78 КПК України визнає їх речовими доказами. Також вказується, що таке розуміння і застосування зазначених правових норм відповідає статі 1 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року.

В цілому позиція Конституційного Суду України щодо питання про необхідність конфіскації предметів контрабанди вбачається нам виправданою та сумісною з цілями і завданнями митного регулювання. Однак при вирішенні питання про правильність визнання предметів контрабанди знаряддями вчинення злочину, необхідно перш за все з'ясувати чому саме перед правозастосовчою практикою виникло це питання. Справа у тому, що в санкції ст. 70 КК України 1960 року не було передбачено конфіскації предметів, що є безпосередніми об'єктами контрабанди. І у такому випадку дані предмети злочину, у відповідності зі ст. 81 КПК України, повинні були повертатися їх законним володільцям, тобто при визнанні контрабандиста володільцем цих речей, останні поверталися б цій особі, що у свою чергу робило би боротьбу з цими злочинами неефективною. До того ж ст. 115 та 116 МК України передбачають конфіскацію предметів цих правопорушень і тому нелогічною була ситуація, коли предмети правопорушення конфісковувалися, а предмети злочину поверталися володільцям, тобто злочинцям. У зв'язку із цим судовою практика і пішла по шляху визнання предметів контрабанди знаряддями даного злочину, що давало можливість (у відповідності до ст. 81 КПК України) їх конфісковувати. Проте, на наш погляд, у таких випадках варто було передбачити у санкції статті про контрабанду конфіскацію предметів даного злочину, з метою уникнення протиріччя у судовій практиці, що і має місце у санкції ст. 201 чинного КК України.

Однак ми не можемо погодитися з позицією Конституційного Суду України з приводу визнання предметів контрабанди знаряддями вчинення даного злочину, оскільки ці поняття не є тотожні. Звичайно, у вищеназваній ухвалі Конституційного Суду вірно сказано про те, що у чинному законодавстві немає визначення поняття "об'єкт" і "предмет" злочину, "знаряддя контрабанди", а у науковій літературі вони інтерпретуються по-різному. Проте із змісту цієї ухвали чітко зрозуміло, що предмети контрабанди потрібно у кожному разі розглядати саме як знаряддя злочину, що у свою чергу вбачається нам не у кожному випадку вірним та не знайшло свого обґрунтування у тексті ухвали [7]. Більш правильною з цього приводу ми вважаємо позицію Пленуму Верховного суду України, котрий у п. 19 своєї постанови № 2 від 26.02.1999 року вказує, що у разі вчинення контрабанди зазначені предмети можуть бути конфісковані на підставі ст. 81 КПК України за умови визнання їх речовими доказами [4, п. 19]. Тобто не у кожному випадку вчинення контрабанди, а лише за тієї умови, коли суд матиме достатні підстави для визнання цих предметів злочину речовими доказами.

І хоча, як вже було сказано вище, чинний КК України зняв проблему можливості конфіскації предметів контрабанди, передбачивши її у санкції ст. 201, проте у теорії кримінального права питання співвідношення предмета та знаряддя злочину продовжує породжувати спірні думки.

На наш погляд, правильною є позиція професора М. М. Михеєнка про те, що знаряддями вчинення злочину можуть бути різні предмети, які мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової або іншої діяльності (ніж, викрутка, отрутохімікат, пістолет тощо), спеціально виготовлені або пристосовані для вчинення конкретного злочину (відмичка, фінка, уламок скла) [3, с. 132].

Література

1. Архів Жовківського районного суду Львівської області. 1996 рік. Справа № 1-11.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Парламентське видавництво, 1998. – 167 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М. М. Михеєнко, В. П. Шибіко, А. Я. Дубинський. Відп. ред.: В. Ф. Бойко, В. Г. Гончаренко. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 624 с.
4. Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. – С. 2-5.
5. Смирнова Н. Н. Уголовное право: Учеб. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1998. – 675 с.
6. Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. Н. И. Ветрова, Ю. И. Ляпунова. – М.: Новый Юрист, Кно Рус, 1997. – 592 с.
7. Ухвала Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних подань і звернень від 27 травня 1999 року Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 78, пунктів 1, 5 статті 81 Кримінально-процесуального кодексу України та статті 70 Кримінального кодексу України // Вісник Конституційного Суду України. – № 5 – 2000 р. – С. 36-39.
8. Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 3 лютого 1994 року // Право України. – 1996 р. – № 1. – С. 60.
9. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. – Свердловск: Свердловский юридический институт, - 1969. С. 184-225.

Я. Остапик,
аспірант Львівського національного
університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Процес формування інституту причетності до злочину (поняття, відмінність від співучасті, види) відбувався досить тривалий період і зумовлений різним підходом окремих авторів до поняття співучасті.

Вже в Руській Правді розширеної редакції містяться окремі положення, що передбачають відповідальність за один з видів причетності до злочину і, зокрема, за приховування злочину [1, с.135].